

У витоків Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

М. В. Поляков, В. С. Савчук, С. І. Світленко

Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

У статті відтворено процес створення Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара. Показано, що поштовхом до втілення ідеї університетської освіти у Катеринославі стала спроба створити Вищі жіночі курси, які відкривалися як приватні й самостійні у складі двох факультетів – фізико-математичного (з природничо-історичним та математичним відділеннями) та медичного, тобто фактично з тими факультетами, які передбачались у проекті відкриття університету. Акцентовано увагу на тому, що в 1915 р. Міська Дума, незалежно від процесу створення ВЖК, ініціювала питання про відкриття у Катеринославі університету. При цьому обговорювалося два шляхи. Перший передбачав переведення до Катеринослава або Варшавського, або Юр'ївського університету, які тоді потрапили в зону воєнних дій, а другий – створення Катеринославського університету на власній основі. Йдеться про те, що напередодні революційних подій 1917 р. у Катеринославі сформувалась певна система вищої освіти. У місті діяли Катеринославський гірничий інститут, Катеринославський вчительський інститут, Катеринославські вищі жіночі курси, що працювали за університетськими програмами, Єврейський політехнічний інститут, Вищі педагогічні курси. Пророблялися шляхи створення Інституту інженерів транспорту. Все це складало потужний базис для подальшого розвитку системи вищої освіти у Катеринославі. Прикметно, що ані політичні бурі, ані соціальні потрясіння цієї історичної доби не могли вплинути на прагнення організувати в Катеринославі університет. Із приходом до влади гетьмана П. Скоропадського у квітні 1918 р. й створенням у Києві комісії з вищих навчальних закладів під головуванням акад. В. І. Вернадського вирішальну роль у заснуванні самостійного класичного університету в Катеринославі відіграло місцеве самоврядування за підтримки громадськості. Зроблено висновок, що Дніпровський (у 1918 р. – Катеринославський) університет має офіційну дату статутного затвердження своєї діяльності як самостійного закладу вищої освіти 20 серпня 1918 р. Катеринославський класичний університетський заклад виник як результат спільної діяльності місцевого самоврядування та громадськості міста, за сприяння уряду Української Держави гетьмана П. Скоропадського.

Ключові слова: університетська освіта; Вищі жіночі курси; професори; громадськість; міське і земське самоврядування; Катеринославський університет

The origins of the Oles Honchar Dnipro National University

M. V. Poliakov, V. S. Savchuk, S. I. Svitlenko, Oles Honchar Dnipro National University

The article recreates the process of establishing the Oles Gonchar Dnipro National University. It was shown that the impetus for the idea of university education in Katerynoslav was an attempt to create Higher Women's Courses that opened up as private and independent, consisting of two faculties – physical and mathematical (with natural-historical and mathematical branches) and medical, that is, in fact, consisting of faculties, which were envisaged in the project of the university's opening. Attention is drawn to the fact that in 1915 the City Duma, regardless of the process of creation of the HWC, initiated the issue of the opening of a university in Yekaterinoslav. This discussed two ways. The first provided for the transfer to Yekaterinoslav or Warsaw or Yuryev University, which then fell into the zone of hostilities, and the second - the creation of Yekaterinoslav University on its own. The fact is that on the eve of the revolutionary events of 1917 in Yekaterinoslav a certain system of higher education was formed. The city was operated by Yekaterinoslav Mining Institute, Yekaterinoslav Teachers' Institute, Katerynoslav High School Women's Studies courses, University of Yekaterinburg, Jewish Polytechnic Institute, Higher Pedagogical Courses. Ways of creating the Institute of Transport Engineers were worked out. All this formed a powerful basis for the further development of the higher education system in Ekaterinoslav. It is noteworthy that neither the political storms nor the social upheavals of this historical period could affect the desire to organize a university in Yekaterinoslav. With the advent of hetman P. Skoropadsky in April 1918 and the creation of a commission in higher education in Kyiv under the chairmanship of academicians V. I. Vernadsky's decisive role in establishing an independent classical university in Ekaterinoslav played by local self-government with the support of the public. It is concluded that the University of Dnipro (in 1918 – Katerynoslavsky) has an official date of statutory approval of its activities as an independent institution of higher education. On August 20, 1918, the Ekaterinoslavsky classical university institution arose as a result of the joint activity of local self-government and the public of the city, with the assistance of the Government of the Ukrainian The states of Hetman P. Skoropadsky.

Keywords: University education; Higher Women's Courses; professors; public; city and zemstvo self-government; Katerynoslav University

У истоков Днепровского национального университета имени Олеса Гончара

М. В. Поляков, В. С. Савчук, С. И. Свитленко

Днепровский национальный университет имени Олеса Гончара

В статье воссоздан процесс создания Днепровского национального университета имени Олеса Гончара. Показано, что толчком к воплощению идеи университетского образования в Екатеринославе стала попытка создать Высшие женские курсы, которые открывались как частные и самостоятельные в составе двух факультетов – физико-математического (из естественно-исторического и математическим отделениями) и медицинского, то есть фактически с теми факультетами, которые предусматривались в проекте открытия университета. Акцентируется внимание на том, что в 1915 г. Городская Дума, независимо от процесса создания ВЖК, инициировала вопрос об открытии в Екатеринославе университета. При этом обсуждалось два пути. Первый предусматривал перевод в Екатеринослав или Варшавского, или Юрьевского университета, которые тогда попали в зону военных действий, а второй – создание Екатеринославского университета на собственной основе. Речь идет о том, что накануне революционных событий 1917 г. в Екатеринославе сформировалась определенная система высшего образования. В городе действовали Екатеринославский горный институт, Екатеринославский учительский институт, Екатеринославские высшие женские курсы, работавшие по университетским программам, Еврейский политехнический институт, Высшие педагогические курсы. Прорабатывались пути создания Института инженеров транспорта. Все это создавало мощный базис для дальнейшего развития системы высшего образования в Екатеринославе. Примечательно, что ни политические бури, ни социальные потрясения этой исторической эпохи не могли повлиять на стремление организовать в Екатеринославе университет. С приходом к власти гетмана П. Скоропадского в апреле 1918 г. и созданием в Киеве комиссии по высшим учебным заведениям под председательством акад. В. И. Вернадского решающую роль в создании самостоятельного классического университета в Екатеринославе сыграло местное самоуправление при поддержке общественности. Сделан вывод, что Днепровский (в 1918 г. – Екатеринославский) университет имеет официальную дату утверждения устава своей деятельности как самостоятельного учреждения высшего образования 20 августа 1918 г. Екатеринославский классический университет возник как результат совместной деятельности местного самоуправления и общественности города, при содействии правительства Украинской державы гетмана П. Скоропадского.

Ключевые слова: университетское образование; Высшие женские курсы; профессора; общественность; городское и земское самоуправление; Екатеринославский университет

Постановка проблеми.

Фундаментом вищої освіти протягом багатьох століть виступала і виступає класична університетська освіта, значення якої для формування культурно-освітнього та наукового потенціалу суспільства важко переоцінити. Класичний університет як соціальний феномен світової культури завжди був у колі дослідницьких інтересів багатьох авторів, у тому числі й даної статті [9; 10]. Одним із важливих дослідницьких питань в історії університетської освіти будь-якої країни є виникнення її університетської системи та започаткування діяльності університетів у різні історичні періоди, що має свої особливості. Зазначене стосується й історії створення Дніпровського національного університету, яка розглядалася у різних виданнях і мала певні відмінності у трактуванні перебігу цього процесу [1; 3; 9; 10; 11; 13-15].

Мета даної статті – висвітлення ключових моментів процесу створення Дніпровського національного університету імені Олеса Гончара, спроба, спираючись на достовірну джерельну базу, відтворити процес започаткування діяльності класичного університету у Дніпрі (Катеринославі) як

процес, у ході якого виявилися кращі риси державної, громадської та самоврядної ініціативи.

Виклад основного матеріалу.

Історія створення Катеринославського університету починається з відомої спроби його заснування у Катеринославі у 1784 р. за відповідним наказом Катерини II від 4 вересня 1784 р., в якому зазначалося: «Изыскивая все средства к просвещению народному служащие, повелеваем в губернском городе Екатеринославском Наместничества основать Университет, в котором не только науки, но и художества преподаваемы быть должны, как для верных наших подданных, так и для соседственных Нам; наипаче же для единоверных наших» [7]. За планом у місті вирішено створити «великолепный университет с хирургическим училищем при нем». Планувалося відкрити музичну й художню академію. До викладання були запрошені досить відомі професори, як вітчизняні, так і закордонні. Зокрема, історіограф Гюен, професор землеробства Василь Прокопович, вчений-агроном професор Михайло Ліванов, майстер живопису Василь Неретін, придворний капельмейстер із Санкт-Петербурга, друг Моцарта Джузеппе Сарті (на посаду директора академії).

Вдалося навіть створити спеціальну університетську комісію для забудови з видом на Дніпро. Для цього задуму були виділені значні матеріальні кошти. Але після смерті князя Г. Потьомкіна та приходу до влади Павла I Катеринославське намісництво було ліквідоване, будівництво припинилося і далі вже не поновлювалося. Після 1791 р. питання про створення Катеринославського університету було швидко зняте з порядку денного, всі заходи з цього напрямку згорнуті, а кошти на створення університету та інших науково-педагогічних установ витрачено на різні інші потреби.

Отже, першому проекту створення університету у Катеринославі не судилося здійснитися. Відтоді пройшло понад століття, а російський імперський режим так і не спромігся на відкриття університету в Катеринославі. Але це зовсім не означало, що у місті на Дніпрі прагнення до створення університету згасло. Довгі роки думка ця хоча і ледве жевріла, але ніколи не згасала. Вона постійно жила у серцях катеринославської громадськості, знаходила своє відбиття у засобах масової інформації. Зокрема, у визначені міською владою роковини століття міста, одна з газет звернулася до жителів міста із закликом: «Мы не должны забывать... духа нравственного совершенствования и знания... Кто знай, успеи Потемкин выполнит свою благородную миссию – наш родной Екатеринослав с печальным для него поворотом колеса фортуны, быть может, и не был бы сразу так жестоко забыт. Университет заменил бы ему энергию его основателя и вывел бы его тогда на блестящую дорогу всесторонней и общепользительной деятельности» [2, с. 132]. Однак здійснити цю мрію тривалий час було неможливо. За півтора століття в Російській імперії виникло 11 університетів, причому на території Наддніпрянської України лише три – у Харкові, Києві та Одесі.

Проте потреби часу брали своє. Університетська освіта була потрібна місту, яке стало центром промислово-торгівельного й духовно-культурного розвитку краю. Поштовхом до втілення ідеї університетської освіти у Катеринославі стала спроба створити Вищі жіночі курси. 12 травня 1913 р. відбулися збори ініціативної групи професорів і викладачів Катеринославського гірничого інституту, до яких приєдналися і представники самоврядування (голова губернської земської управи, міський голова), інші професори, представники руху за жіночу освіту, підприємці. Професори Гірничого інституту посилили увагу органів місцевого самоврядування до проблеми відкриття університету в Катеринославі й відігра-

ли за власною ініціативою свою роль у створенні проекту статуту ВЖК та їх навчальних планів, забезпечили частину викладацьких кадрів цього закладу, який відкрився у 1916 р. у складі двох факультетів – фізико-математичного і медичного, що працювали за університетськими програмами.

Курси відкривалися як приватні й самостійні, засновниками яких виступали дружина відомого катеринославського інженера О. В. Тихонова та промисловець М. С. Копилов. Надалі вони були переведені у підпорядкування такої громадської організації, як «Товариство сприяння вищій жіночій освіті» для того, щоб набути статусу громадських, що був вищим для установ вищої освіти за статус приватних курсів. Вищі жіночі курси планувалися і стали самостійним навчальним закладом після їх затвердження у Петрограді. Дозвіл на відкриття ВЖК був отриманий у середині липня 1916 р.

У 1914 р. розпочалася Перша світова війна, яка привнесла елементи нової тактики у справу боротьби за відкриття закладів вищої освіти у Катеринославі, зокрема й університету. Саме в цей час великого значення набуває діяльність нового «гравця» у боротьбі за відкриття університету в Катеринославі, а саме – міського самоврядування. У 1915 р. Міська Дума, незалежно від процесу створення ВЖК, ініціювала питання про відкриття у Катеринославі університету. При цьому обговорювалося два шляхи. Перший передбачав переведення до Катеринослава або Варшавського, або Юр'ївського університету, які тоді потрапили в зону воєнних дій, а другий – створення Катеринославського університету на власній основі.

На офіційному рівні ці два підходи були закладені в постановах Міської Думи 7 серпня 1915 р. Того дня Катеринославська Міська Дума одногласно ухвалила: «... 1) возбудить перед Правительством ходатайство об учреждении в г. Екатеринославе университета в полном его объеме; 2) отвести для потребностей университета необходимый участок городской земли; 3) просить Екатеринославскую Губернскую Земскую Управу о поддержании ходатайства Городского Управления и внести об этом доклад в очередное Губернское Земское Собрание; 4) уполномочить гласных Городской Думы... лично ходатайствовать перед Правительством об удовлетворении этого ходатайства и лично обратиться к почетным гражданам г. Екатеринослава... и депутатам от Екатеринославской губернии с просьбой оказать содействие...» [6, с. 5]. Водночас, враховуючи можливість відмови у відкритті нового університету, на додаток до зазначеної постанови Дума прий-

няла одноголосно ще одне рішення: «Ходатайствовать перед Правительством о переводе в г. Екатеринослав какого-нибудь из эвакуированных университетов или политехнических институтов, расположенных на театре военных действий» [6, с. 5].

Як відомо, у 1915 р. вирішити позитивно питання про переведення Варшавського університету до Катеринослава у Петербурзі не вдалося. Варшавський університет було переведено до Ростова.

13 жовтня 1915 р. Міська Управа надала Міській Думі детальний звіт про свої спроби добитися переведення Варшавського університету до Катеринослава. Особливу увагу у звіті було звернуто на те, що Катеринослав узагалі не розглядається в майбутніх планах уряду як університетське місто. Це викликало бурхливу реакцію, й у виступах представників громадськості була висловлена думка, що «... общественная жизнь не может быть заключена в определенные рамки и Дума должна на этом настаивать и просить Екатеринославское Губернское Земское Собрание обратить внимание, что такое предположение... вредно не только для города, но также и для Государства» [8]. Вже на цьому засіданні Дума одноголосно прийняла рішення: «... 3) Поручить Городской Управе продолжать ходатайствовать перед соответственными Министерствами о переводе в г. Екатеринослав университета или политехникума, или об открытии одного из них вновь; 4) Представить Правительству, что исключение города Екатеринослава из числа городов, в которых еще не наступило время открытия высших учебных заведений, приносит громадный вред не только городу Екатеринославу, но и вообще государству» [8].

Тоді ж Міська Дума вирішила об'єднати свої зусилля разом із земством. Як наслідок, на черговій сесії губернських земських зборів, що відбулася наприкінці 1915 р., рішення міської думи було підтримане. Але змінилася тактика дій. Місто вирішило розглянути питання про переведення до Катеринослава іншого університету, який ще не був евакуйований до Росії, хоча і потрапляв на поле бойових дій, а саме – Юр'ївського університету (нині Тартуського). Останній попередньо передбачалося евакуювати в одне з трьох міст – Уфу, Перм або Катеринбург.

Взимку 1915/1916 р. Міська Дума надіслала до Ради Юр'ївського університету запрошення ознайомитися з умовами, які будуть надані університету в разі його переїзду до Катеринослава. 18 лютого 1916 р. до Катеринослава прибули делегати Юр'ївського університету – професори

В. П. Курчинський та А. Г. Люткевич. А вже 19 лютого 1916 р. міська Дума порушила клопотання про переведення до Катеринослава Юр'ївського університету. На засіданні ради університету В. П. Курчинський та А. Г. Люткевич дали високу оцінку матеріальній базі, що пропонувалася для розміщення університету в Катеринославі.

Професор Ф. В. Тарановський (надалі один із засновників юридичного факультету Катеринославського університету, його перший декан та один із перших дванадцяти академіків ВУАН) виступив на цій раді з великою промовою «По вопросу эвакуации Юрьевского университета», в якій заявив: «Екатеринослав предлагает нам прекрасные, можно сказать, блестящие условия. Не подлежит также сомнению, что с точки зрения заведения нового очага высшего образования на месте эвакуации Юрьевского университета и при содействии личного его состава у Екатеринослава все преимущества перед Пермью... Екатеринослав вырос в условиях кипучей деятельности южного района, и ему предстоит блестящее будущее. Этот город может и должен иметь свой университет» [12, с. 5-6]. Крім того, Ф. В. Тарановський звернув увагу на те, що запрошення від Катеринослава «совершенно чуждо вмешательства и давления со стороны отдельных лиц, хотя бы и почетных граждан города. В нем отсутствует элемент частного предприятия, и имеется обращение к нам со стороны общественных учреждений... Нам предлагают широкое и радужное гостеприимство без всяких оговорок и не связывают нас при этом обещаниями, рассчитанными на десять лет» [12, с. 5-6].

Після цього візиту Міська Дума направила до Петрограда нову депутацію у складі члена міської управи К. І. Макаренка та гласного О. Є. Іванова з клопотанням про переведення Юр'ївського університету. Вона також опікувалася звільненням приміщень, зайнятих військовим відомством, щоб розмістити в них університет. Але делегати повернулися 5 березня 1916 р. з не дуже втішними результатами. За їхньою заявою міністр народної освіти не вніс ясності у справі евакуації Юр'ївського університету, але запропонував порушити від міста клопотання про відкриття медичного факультету і пообіцяв, що за відповідних матеріальних витрат міста таке клопотання буде задоволено.

У відповідь Міська Дума на своєму засіданні ухвалила постанову про клопотання щодо відкриття у Катеринославі не тільки політехнікуму й медичного факультету, але й природничого факультету, щоб указані підрозділи стали основою майбутнього університету. Міське самоуправління

ня і губернське земство об'єднали свої зусилля і зобов'язувалися збудувати й обладнати будинки з тим, щоб за рахунок казни здійснювалось лише їх утримання. Дума прийняла також рішення про щорічне асигнування 1,5 мільйони крб, а також про звернення до губернського земства з проханням виділити таку ж суму.

Отже, міське самоврядування, не відкидаючи можливості переведення університету до Катеринослава, почало новий етап боротьби за університетську освіту на Надніпрянщині. Тепер основним напрямом діяльності розглядалося створення нового університету, хоча й варіант переїзду якогось з університетів або інститутів не відкидався. Тому міська дума після ухвалення зазначених вище рішень вже спокійно поставилася до офіційного повідомлення міністра народної освіти про те, що Катеринослав не може бути місцем евакуації Юр'ївського університету.

Розробляючи план відкриття нового університету, Міська Дума 20 квітня 1916 р. порушує, відповідно до своєї постанови від 18 березня 1916 р., клопотання перед Катеринославським губернатором про відкриття у Катеринославі медичного і природничого факультетів університету та політехнічного інституту. 30 квітня 1916 р. губернатор звернувся з листом до Міністерства народної освіти, в якому висловив свою підтримку клопотанню Міської Управи. Подібний лист підтримки був направлений губернатором і до міністра торгівлі й промисловості.

Паралельно громадськість Катеринослава продовжувала опікуватися проблемою відкриття ВЖК. Відповідна справа вже досить довго без будь-якого руху знаходилася у Петербурзі. Поштовх цій справі дали зміни у керівництві Міністерством народної освіти. З 9 (22) січня 1915 р. почав виконувати обов'язки міністра ліберальніше налаштований П. М. Ігнат'єв, статус якого підвищився до міністра у травні 1915 р. Його призначення викликало нові сподівання катеринославців. Про це свідчить, зокрема, лист Л. Л. Іванова до В. І. Вернадського від 7 грудня 1914 р., в якому йшлося: «Двинули мы также опять дело и о наших частных Высших Женских курсах. Надеемся, что при Игнатьеве дело пойдет. Сейчас получил письмо от нашего депутата Александрова с обещанием поддержки» [4, арк. 41].

У 1916 р. нарешті відбулась подія, яка надалі суттєво вплинула на ідею створення університету. Це довгоочікуване і певною мірою несподіване рішення уряду про відкриття у Катеринославі Вищих жіночих курсів у складі двох факультетів – фізико-математичного (з природничо-історич-

ним та математичним відділеннями) та медичного, тобто фактично з тими факультетами, які передбачались у проекті відкриття університету. Медичний факультет у зв'язку з воєнними діями мусив забезпечувати потреби армії. Причому обумовлювалось, що викладання буде здійснюватися за університетськими програмами.

У перший рік існування ВЖК більшість викладачів цього закладу складала професори й викладачі Катеринославського гірничого інституту та Харківського університету. Надалі, починаючи з 1917 р., у зв'язку з політичними подіями в країні та поступовим зростанням у суспільстві думки про створення на базі ВЖК власного університету кількість професорів з інших університетських міст, зокрема Харкова, Москви, Юрьєва, почала досить стрімко збільшуватися.

Зауважимо, що неправильно, на наш погляд, є думка деяких дослідників, що в цей момент громадськість і місто вже мали думку про створення університету на базі КВЖК. Документи свідчать, що проблема відкриття університету залишалася на порядку денному Думи, яка з літа 1916 р. по осінь 1917 р. все ще намагалася здійснити спробу створення університету окремо від КВЖК.

Показовим є те, що, коли у 1916 р. Вищі жіночі курси почали діяти, діячі місцевого самоврядування будували плани відкриття класичного університету окремо від ВЖК. Про це свідчить і той факт, що до проекту кошторису Катеринослава на 1917 р. Міська Дума включила пункт про створення фонду на побудову корпусів університету.

Напередодні революційних подій 1917 р. у Катеринославі сформувалась певна система вищої освіти. У місті діяли Катеринославський гірничий інститут, Катеринославський вчительський інститут, Катеринославські вищі жіночі курси, що працювали за університетськими програмами, Єврейський політехнічний інститут, Вищі педагогічні курси. Пророблялися шляхи створення Інституту інженерів транспорту. Все це складало потужний базис для подальшого розвитку системи вищої освіти у Катеринославі. Прикметно, що ані політичні бурі, ані соціальні потрясіння цієї історичної доби не могли вплинути на прагнення організувати в Катеринославі університет.

Наприкінці 1917 р. Товариство сприяння вищій жіночій освіті у Катеринославі порушило клопотання про відкриття на КВЖК двох нових факультетів: юридичного й історико-філологічного. Такий підхід збігався з бажанням створити у Катеринославі університет у повному складі з чотирьох факультетів. Це змінювало і значно підвищувало статус Вищих жіночих курсів, вивисшуючи їх до рівня університету.

У цей час з'явилися нові припущення про евакуацію установ Прибалтійського краю у зв'язку з воєнними діями. Місту належало зробити вибір: або повертатися до клопотання про переїзд Юр'ївського університету до Катеринослава, або спрямувати свої зусилля на організацію власного університету, спираючись на КВЖК.

Підштовхнули Думу до рішучих дій політичні події. 29 грудня 1917 р. у Катеринославі перемогла радянська влада і однією з перших постанов міського комітету народної освіти від 25 січня 1918 р. була така: «Предложить Думе принять в свое ведение существующие Высшие женские курсы при условии преобразования их в университет для лиц обоего пола в составе четырех факультетов и войти в соглашение с земством по вопросу о его содержании. Признать желательным закончить преобразование к началу будущего года, указав Думе на Потемкинский дворец, как на помещение, наиболее подходящее для университета» [5, арк. 31].

У тій же доповіді, підготовленій Комітетом народної освіти до засідання Міської Думи 16 лютого 1918 р., стосовно переведення Юр'ївського університету до Катеринослава зазначалось, що жодного сенсу у цьому немає: «... перевод Юрьевского университета не представляет в настоящее время никаких выгод для города, особенно принимая во внимание заявление присутствовавших на заседании представителей совета профессоров Высших женских курсов о предполагаемом преобразовании курсов в Университет для лиц обоего пола, с предложением принять этот университет в ведение города» [5, арк. 31].

З цього моменту та з подальшим приходом до влади гетьмана П. Скоропадського у квітні 1918 р. й створенням у Києві комісії з вищих навчальних закладів під головуванням акад. В. І. Вернадського вирішальну роль у заснуванні самостійного класичного університету в Катеринославі відіграло місцеве самоврядування за підтримки громадськості. У квітні 1918 р. у Катеринославі було поновлено Думу. Вже 7 (20) травня 1918 р. Губернська земська управа відправила до Міністерства народної освіти українського уряду лист такого змісту: «Потреба відкриття університету в Катеринославі дуже велика. Про це катеринославське земство давно вже клопоталось, але дозволу старий російський уряд не давав. Тепер же... з утворенням української самостійної держави становище змінилось на користь українського народу, і Земська управа, маючи надію, що в відкритті університету не буде відмовлено, найпокірніше прохає Міністерство народної освіти відкрити в цім же 1918 році університет у місті

Катеринославі у складі таких факультетів: юридичного, історико-філологічного, фізико-математичного та медичного, задля якого земство має клініку – земську лікарню, добре улаштовану.

На заснування університету земське зібрання сесії 1916 року асигнувало півтора мільйона карбованців. Міська Дума теж асигнувала півтора мільйона карбованців і призначила 8 десятин землі. В справі улаштування університету земство теж візьме значну участь надалі» [5, арк. 18].

29 травня 1918 р. Катеринославська Міська Дума ухвалила постанову про створення опікунської ради майбутнього університету з представників міського та земського самоврядування, наукової та освітянської громадськості у складі М. С. Копилова (підприємець), М. Ф. Щербинського (директор класичної гімназії, гласний міської думи), А. О. Дерново-Ярмоленко (відома діячка-педагог), М. Ю. Ворожейкіна (гласний міської думи) [5, арк. 48].

Свою позитивну роль зіграла й громадськість. 14 червня 1918 р. Катеринославське товариство сприяння вищій жіночій освіті в особі голови Д. Федорової і директора ВЖК професора М. Й. Лебедева звернулось до міністра народної освіти з клопотанням про відкриття у Катеринославі університету на базі Вищих жіночих курсів «с открытием... еще двух факультетов – юридического и историко-филологического» [5, арк. 20]. Цей лист було передано до вказаної вище комісії. Водночас Піклувальна рада звернулася з проханням про підтримку цього проекту до міської думи.

За два тижні 28 червня 1918 р. Катеринославська міська Дума на своїх надзвичайних зборах розглянула клопотання Піклувальної ради й одноголосно, враховуючи суспільну важливість питання, схвалила проект статуту Катеринославського університету, розроблений Радою професорів та Товариства сприяння вищій жіночій освіті. Окрім цього, було також ухвалено рішення «... просить Министерство Народного Просвещения утвердить его и разрешить с осени текущего года открыть прием студентов на все 4 факультета университета» [5, арк. 39]. Для вирішення цього питання місто відрядило до Києва учня В. І. Вернадського, професора Л. Л. Іванова, громадського діяча, товариша Катеринославського міського голови К. І. Макаренка та голову Постійної комісії Катеринославського відділення Російського технічного товариства з професійної та технічної освіти К. І. Попеля.

Проект статуту Катеринославського університету надійшов до комісії акад. В. І. Вернадського 4 липня 1918 р. У ході розгляду проекту статуту в

цій комісії представники місцевого самоврядування підтвердили всі фінансові й інші зобов'язання міста щодо університету. Як результат, комісія В. І. Вернадського ухвалила рішення створити у місті університет і «считать Екатеринославский университет частным высшим учебным заведением» [5, арк. 125], що утримується за рахунок міста. У зв'язку з таким рішенням комісія запропонувала внести деякі зміни до статуту.

25 (12) липня 1918 р. газета «Приднепровский край» надрукувала таке повідомлення з Києва: «Министр народного просвещения по телеграфу уведомил городского голову об утверждении им устава Екатеринославского университета с изменениями, внесенными комиссией академика Вернадского. Разрешается открыть прием студентов».

23 серпня 1918 р. друкований текст статуту було відправлено до Катеринослава й на ньому зазначені затверджуючі статут підписи управляючого Міністерством народної освіти і мистецтв М. П. Василенка та директора Департаменту народної освіти Ф. Сушицького, датовані 20 серпня 1918 р.

Висновки.

Дніпровський (у 1918 р. – Катеринославський) університет має офіційну дату статутного затвердження своєї діяльності як самостійного закладу вищої освіти 20 серпня 1918 р. Катеринославський класичний університетський заклад виник як результат спільної діяльності місцевого самоврядування та громадськості міста, за сприяння уряду Української Держави гетьмана П. Скоропадського. Це підтверджується й листом від 18 липня 1918 р. акад. В. І. Вернадського до міністра народної освіти М. П. Василенка, в якому йшлося: «В заседании 11-го июля состоящей под моим председательством Комиссии по высшим учебным заведениям был рассмотрен устав университета в Екатеринославе, организуемого Городской думой и общественными организациями этого города. Устав сопровождается ходатайством об его утверждении Министром народной освіти... В виду необходимости объявить прием было бы желательно скорейшее утверждение устава университета» [5, арк. 91. 91 зв.].

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Днепропетровскому государственному университету – 70 лет. – Днепропетровск, 1988. – 88 с.
2. Екатеринославский юбилейный листок. – 1887. – № 15.
3. Історія Дніпропетровського національного університету / голова редкол. М. В. Поляков. – 4-те вид., переробл. і доповн. – Дніпропетровськ: Вид-во ДНУ, 2008. – 308 с.
4. Лист Л. Л. Іванова до В. І. Вернадського // Архів РАН. – Ф. 518, оп. 3, спр 659. – Арк. 41.
5. Листування з департаментом Вищої школи про перетворення Катеринославських жіночих курсів у Катеринославський університет, проект статуту, тощо // ЦДАВО України. – Ф. 2201, оп. 1. – Спр. 370.
6. Об университете в Екатеринославе // Екатеринославская земская газета. – 1915. – № 27.
7. Об учреждении Университета въ Губернскомъ городе Екатеринославского Наместничества // Полное собрание законов Российской империи. – 1830. – Т. XXI. – С. 207. – 16.057.
8. Открытие в Екатеринославе университета или политехникума // Изв. Екатеринослав. город. обществен. управления. – 1915. – № 20-21. – С. 1840-1862.
9. Пойда Д. П. Рожденный Великим Октябрем (к истории создания Екатеринославского университета и его деятельности в 1918–1920 гг.) / Д. П. Пойда // Великая Октябрьская Социалистическая революция и строительство коммунизма. Тематический сборник. – Днепропетровск, 1967. – С. 3-10.
10. Поляков М. В. Класичний університет: еволюція, сучасний стан, перспективи / М. В. Поляков, В. С. Савчук. – Київ: Генеза. 2004. – 416 с.
11. Поляков Н. В. Классический университет: от идей античности к идеям Болонского процесса / Н. В. Поляков, В. С. Савчук. – Дніпропетровськ: Изд-во ДНУ, 2007. – 596 с.
12. Речь профессора Ф. В. Тарановского, произнесенная в заседании Совета Императорского Юрьевского университета 27 февраля 1916 года «По вопросу об эвакуации Юрьевского университета». – Юрьев, 1916. – 8 с.
13. Савчук В. С. К истории организации Екатеринославского университета и его естественнонаучных факультетов / В. С. Савчук // Очерки истории естествознания и техники. – 1991. – С. 38-51.
14. Чанбарисов Ш. Х. Формирование советской университетской системы / Ш. Х. Чанбарисов. – М.: Высш. шк., 1988. – 256 с.
15. Чанбарисов Ш. Х. Становление советской университетской системы (1917 – 1938 гг.) / Ш. Х. Чанбарисов. – Уфа: Башкир. кн. изд-во, 1973. – 185 с.

REFERENCES

1. *Dnepropetrovskomu gosudarstvennomu universitetu – 70 let* [Dnepropetrovsk State University – 70 years]. (1988). Dnipropetrovsk [in Russian].
2. *Ekaterinoslavskii iubileinyi listok* [Ekaterinoslav Jubilee Leaflet]. (1887), № 15.
3. Poljakov, M.V. (Eds.). (2008). *Istoriya Dnipropetrovskogho nacionaljnogho universytetu* [History of Dnipropetrovsk National University]. (4th ed., rev.). Dnipropetrovsk: Vyd-vo DNU [in Ukrainian].
4. Lyst L. L. Ivanova do V. I. Vernadskoho [Letter by L. L. Ivanov to V. I. Vernadsky]. *Arkhiv RAN, F. 518, op. 3, pp. 659. Arch. 41* [in Ukrainian].

5. Lystuvannja z departamentom Vyshhoji shkoly pro peretvorennja Katerynoslavs'kykh zhinochykh kursiv u Katerynoslavs'kyj universytet, proekt statutu, toshho [Correspondence with the Department of the Higher School on the transformation of Katerynoslav Women's Courses at the University of Yekaterinoslav, draft statute, etc.]. *CDAVO Ukrainy, F. 2201, op. 1. Sp. 370* [in Ukrainian].
6. Ob universitete v Ekaterinoslave [About the University in Yekaterinoslav]. (1915). *Ekaterinoslavskaja zemskaja gazeta*, 27 [in Russian].
7. Ob uchrezhdenii Universiteta v Gubernskom gorode Ekaterinoslavskogo Namestnichestva [The establishment of the University in the Provincial City of the Ekaterinoslav Provincial Office]. (1830). *Polnoe sobranie zakonov Rossijskoj imperii – The Complete Collection of Laws of the Russian Empire*. (Vol. XXI) [in Russian].
8. Otkrytie v Ekaterinoslave universiteta ili politehnikuma [Opening in Yekaterinoslav University or Polytechnic]. (1915). *Izv Ekaterinoslav. gorod. obshchestven. Upravleniia*, 20-21, 1840-1862 [in Russian].
9. Poida, D.P. (1967). Rozhdennyi Velikim Oktiabrem (k istorii sozdaniia Ekaterinoslavskogo universiteta i ego deiatelnosti v 1918–1920 gg.) [Born of the Great October Revolution (to the history of the creation of the University of Ekaterinoslav and its activities in 1918–1920)]. *Velikaia Oktiabrskaja Sotsialisticheskaia revoliuciia i stroitelstvo kommunizma. Tematicheskii sbornik – The Great October Socialist Revolution and the building of communism. Thematic collection*. (pp. 3-10). Dnepropetrovsk [in Russian].
10. Poljakov, M.V., & Savchuk, V.S. (2004). *Klasychnyj universytet: evoliucija. suchasnyj stan, perspektyvy* [Classic University: Evolution. current state, prospects]. Kyiv: Gheneza [in Ukrainian].
11. Poljakov, M.V., & Savchuk, V.S. (2007). *Klassicheskii universitet: ot idei antichnosti k ideiam Bolonskogo protessa* [Classical University: From the Ideas of Antiquity to the Ideas of the Bologna Process]. Dnipropetrovsk: Izd-vo DNU [in Russian].
12. Rech professora F. V. Taranovskogo, proiznesennaia v zasedanii Soveta Imperatorskogo Iurevskogo universiteta 27 fevralia 1916 goda «Po voprosu ob evakuacii Iurevskogo universiteta» [The speech of Professor F. V. Taranovsky, spoken at the meeting of the Council of the Imperial University of Yuriev, on February 27, 1916, «On the Issue of the Evacuation of the University of Yerevan»]. (1916). Yuriev [in Russian].
13. Savchuk, V.S. (1991). K istorii organizacii Ekaterinoslavskogo universiteta i ego estestvennonauchnykh fakultetov [To the history of the organization of the Ekaterinoslav University and its natural-science faculties]. *Ocherki istorii estestvoznaniia i tekhniki*, 40, 38-51 [in Russian].
14. Chanbarisov, Sh.Kh. (1988). *Formirovanie sovetskoi universitetskoi sistemy* [Formation of the Soviet University System]. Moscow: Vyssh. shk. [in Russian].
15. Chanbarisov, Sh.Kh. (1973). *Stanovlenie sovetskoi universitetskoi sistemy (1917 – 1938 gg.)* [Formation of the Soviet University System (1917 – 1938)]. Ufa: Bashkir. kn. izd-vo [in Russian].

Поляков Микола Вікторович

Доктор фізико-математичних наук, професор,
Ректор Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара
49000, Дніпро, пр. Гагаріна, 72

Poliakov Mykola

Doctor of phys. and math., Full Prof.,
Rector of the Oles Honchar Dnipro National
University
72, Haharina Ave., Dnipro, 49000, Ukraine

Савчук Варфоломій Степанович

Доктор історичних наук, професор
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
49000, Дніпро, пр. Гагаріна, 72

Savchuk Varfolomii

Doctor of historical sciences, Full Prof.
Oles Honchar Dnipro National University
72, Haharina Ave., Dnipro, 49000, Ukraine

Світленко Сергій Іванович

Доктор історичних наук, професор,
Декан історичного факультету
Дніпровський національний університет
імені Олеся Гончара
49000, Дніпро, пр. Гагаріна, 72

Svitlenko Serhii

Doctor of historical sciences, Full Prof.,
Dean of the Faculty of History
Oles Honchar Dnipro National University
72, Haharina Ave., Dnipro, 49000, Ukraine

Email: rector.dnu@gmail.com

Цитування: Поляков М. В. У витоки Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара / М. В. Поляков, В. С. Савчук, С. І. Світленко // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Т. 21. – № 6. – С. 5-12.

Citation: Poliakov, M.V., Savchuk, V.S., & Svitlenko, S.I. (2018). U vytokiv Dniprovskoho natsionalnoho universytetu imeni Olesia Honchara [The origins of the Dnipro National University named after Oles Gonchar]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 21(6), 5-12.

Стаття надійшла / Article arrived: 01.06.2018

Схвалено до друку / Accepted: 15.06.2018